

*Олександр НІКІЛЄВ
(м. Дніпропетровськ)*

ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ОБЛАСНОГО ОСЕРЕДКУ АСОЦІАЦІЇ

Основу Дніпропетровського осередку Асоціації АДГУ становлять викладачі вищих навчальних закладів міста. Такий професійний склад об'єднання визначив і особливості його діяльності. Вона полягає у наступному:

1. Не лише збір спогадів людей, які пережили голодомори, а й – пошук та вивчення архівних матеріалів з цієї проблеми (оскільки статус і можливості дозволяють це робити).
2. Наукове осмислення матеріалів, доповідання результатів проведеної роботи на різного роду наукових зібраннях та публікаціях їх у фахових виданнях.
3. Консультування різного рівня державних органів у їхній роботі по увічненню пам'яті загиблих, творчих та медійних груп, що займаються підготовкою та поширенням матеріалів про трагедію серед населення через радіо, телебачення, пресу.
4. Виступи у різних аудиторіях, засобах масової інформації, участь у всіляких заходах з приводу трагедії.

На даних напрямках нашої роботи я і зупинюсь. Скажу, що зроблено, що робиться і які на даному шляху виникають проблеми.

Збирання спогадів очевидців трагічних подій у нас іде по двох паралельних курсах: про голодомори і 1930-х і 1940-х рр. Як особливість, до цього процесу активно у досить значній кількості залучаються студенти. Це є складовою навчального процесу. Адже робота, хоча б над одним спогадом, відбувається не один день. Людині, щоб вона пригадала і чітко та послідовно розповіла про пережите багато десятків років, тому потрібен час і певні умови. Таке спілкування студента впродовж певного відтинку з людиною, яка згадує про трагічні події, і паралельно розповідає про інші аспекти як свого, так і своїх односельців, життя, про бачене і пережите, виступає не лише значним пізнавальним, а й серйозним виховним чинником. Не раз доводилося чути від студентів, що вони після спілкування з опитуваним і почутого від нього, інакше сприймають події, про які записували свідчення.

Зібрані матеріали після опрацювання і систематизації направляються до Асоціації, де вони упорядковуються О.М. Веселовою. Значна частина їх уже готова до видання, але, на жаль, вихід їх у світ весь час гальмується через відсутність можливостей фінансування. Адже воно відбувається лише на спонсорській основі, а значить, – нерегулярно і непланово. На сьогоднішній день підготовлена до друку одна збірка з голоду 1932-1933 рр., друга – з 1946-1947 рр.

Слід сказати, що фінансова проблема з кожним роком стає все більш серйозним фактором, що обмежує не лише видавничу, але й пошукову роботу. Адже людей, які пам'ятають ті трагічні події, з об'єктивних причин, стає все менше серед нас. І якщо тих, хто пережив голод 1946-1947 рр., ще досить багато у місті, (багато з них з часом переїхало жити до міста), або у близьких до нього селах, що не потребує від дослідників серйозних фінансових та часових витрат (щоб до них дістатися), то до тих, які пам'ятають трагедію 1932-1933 рр., необхідно вже

діставатися декілька десятків кілометрів, оскільки у наближених до міста населених пунктах свідчення у таких людей уже переважно зібрані.

Як вихід з такого становища виступає широке залучення до збирання спогадів студентів, які або мешкають у віддалених сільських населених пунктах, або мають там родичів і підтримують з ними родинні стосунки. Це стосується як нашої області, так і інших регіонів України. Такий підхід виявив досить високу ефективність. Оскільки при цьому дається обов'язкове завдання кожному студенту курсу на кінець семестру зібрати певну кількість спогадів. Виходячи з кількості курсів, на яких працюють той чи інший викладач, та кількості студентів на них, цифра залучених до такої пошукової роботи варіює по роках від 120 до 200 осіб. Оскільки викладачі працюють, в основному, на факультетах гуманітарного профілю, то цим займаються переважно студенти філологічного та історичного факультетів. Раніше, на початку 1990-х рр. ставилося завдання кожному з них зібрати по 5 спогадів. На сьогоднішній день максимальним є менше завдання. Зменшення зумовлене як об'єктивними причинами, так і тим, що падає якість зібраного матеріалу, якість виконання завдання. З роками у їх складі зростає, як це не прикро визнавати, кількість спогадів, переписаних з уже опублікованих збірок. Тож ситуація є зворотним боком відсутності фінансування пошукової діяльності членів Асоціації. До слова, запис опитуваних відбувається за допомогою не аудіо та відео засобів, а традиційних – ручки та паперу, що уповільнює процес і обмежує можливості для отримання більш детальної інформації з проблеми. Тож, для того, щоб максимально і у стислі терміни зафіксувати спогади сучасників тих подій, а особливо – трагедії 1932-1933 рр., необхідно пошукову діяльність членів Асоціації підтримати з боку держави, хоча б у мінімальних обсягах, фінансово. А саме: забезпечити хоча б диктофонами, здійснювати оплату поїздок до респондентів за межі міста, включаючи добові та, якщо таке матиме місце, вартість винаймання житла під час таких експедицій.

Для запобігання проявів недобросовісного ставлення студентів до дорученої роботи, приблизно з середини 1990-х рр., ми почали практикувати збирання спогадів за спеціально розробленими запитальниками як по голоду 1930-х, так і 1940-х рр. Водночас з такою роботою члени осередку розробили запитальник і почали збирати спогади про ситуацію на селі, що передувала подіям 1946-1947 рр., а саме – у 1941-1945 рр. З цією метою ставилися питання про соціальний та економічний стан колгоспів та індивідуальних селянських господарств у цей період, про їх економіку під час німецької окупації та після повернення Радянської влади, про умови життя селян у цей період.

Інший напрямок нашої роботи полягає у донесенні результатів пошукової і дослідницької діяльності до відома науковців і широкої громадськості. Так, ще у 1993 р. була підготовлена за результатами наукових розвідок викладачів і студентів історичного факультету Дніпропетровського національного університету книжка, яка містить офіційні документи, віднайдені в архівах та спогади очевидців трагедії 1930-х рр. на Дніпропетровщині (відповідальний редактор проф. В.В. Іваненко, упорядники А.І. Голуб, Ю.І. Мицик, Н.Р. Романець)¹. У наступному році у журналах, що видаються в області, але розповсюджуються досить широко у республіці і за її межами: „Кур'єр Кривбасу” та „Борисфен” вийшло дві статті, в яких висвітлювалися події 1932-1933 рр. у області, пов'язані з голодомором². У подальшому в

різних збірниках наукових праць виходять статті, в яких розглядається діяльність обласного партійного керівництва в умовах трагедії, ставлення його до селян, доля різних соціальних категорій сільського населення в умовах здійснюваної тоді політики³. Паралельно з висвітленням трагедії 1932-1933 рр., члени осередку публікували як у обласних так і республіканських видавництвах, матеріали і з трагедії 1946-1947 рр. Зокрема, здійснено шість публікацій про події цього періоду в області. Цей аспект діяльності осередку досить добре висвітлений у праці О.М. Веселової з історії створення і діяльності Асоціації дослідників голодоморів в Україні⁴, тому я на ньому не буду зупинятися. У 2004 р. публікується стаття, яка є певним осмисленням і зібраних спогадів, і архівних матеріалів, і теоретичного спадку керівників радянської держави, засновників комуністичної партії і, взагалі, – основоположників комуністичного вчення, яка розглядає трагедію українського села через призму комуністичної доктрини⁵.

Результатом наукової і дослідницької роботи членів осередку стала підготовка і захист під керівництвом доц. О.Ф. Нікілева аспірантом І.В. Субочевим кандидатської дисертації на тему „Діяльність органів юстиції України в умовах здійснення політики колективізації на селі (1928-1933)”.

З 2005 р., коли починає зростати з боку влади, у суспільстві, увага до трагедії 1930-х рр., діяльність осередку активізується і у іншому напрямку. Його члени активніше залучаються до просвітницької діяльності серед різних категорій населення. Так, у листопаді 2005, 2006, 2007 рр. доценти О.Ф. Нікілев та О.В. Іщенко запрошуються для читання лекцій з цієї проблеми перед керівниками Дніпропетровської облдержадміністрації та Дніпропетровського міськвиконкому. На прохання Управління внутрішньої політики обласної державної адміністрації було підготовлено і у друкованому органі „Вісті Придніпров'я” опубліковано статті: „Голодомор 1932-1933 рр. як одна з найбільших трагедій в історії людства” (листопад 2006 р.), та „Голодомор 1932-1933 рр.: витоки, перебіг, наслідки” (листопад 2007 р.).

Водночас члени осередку стають частими гостями на телебаченні. У 2005 р. проф. В.К. Якунін, проф. С.І. Світленко та доц. О.Ф. Нікілев виступають у програмі „Дивосвіт”, де розкривають причини трагедії, висвітлюють ситуацію у ті часи на селі, показують кількісні втрати населення республіки, демонструють літературу з цієї проблеми, видану під егідою Асоціації. У травні 2007 р. доц. О.В. Іщенко та доц. О.Ф. Нікілев брали участь у роботі „круглого столу”, організованого обласним державним (51-м) каналом з приводу відкриття у м. Дніпропетровську пересувної виставки розсекречених матеріалів Служби безпеки України щодо подій 1932-1933 рр., а також – у передачах 34-го, 9-го, і 11-го обласних та 34-го міського телеканалів на тему трагічних подій. У 2004 та 2005 рр. вони виступили консультантами документальних фільмів про голодомор, підготовлених обласним державним телеканалом. У листопаді 2006 р. організували зустріч американських кінодокументалістів, що знімали фільм про голодомор в Україні, з мешканцями Магдалинівського району: с. Крамарка та найближчих до нього сіл, консультували їх з даної проблеми.

Паралельно з цим здійснювалася і така діяльність як поширення в регіоні літератури з проблеми голодоморів в Україні, що видавалася під егідою Асоціації, та інших наочних матеріалів. Так, комплект літератури був переданий до наукової бібліотеки Дніпропетровського національного університету і міської бібліотеки

м. Дніпродзержинська. Два документальні фільми та один художній про трагедію 1932-1933 рр. були передані у школу с. Крамарка Магдалинівського району області, у музей історії м. Дніпродзержинська, і їх переглянули сотні дітей і дорослих. З музею м. Дніпродзержинська, після перегляду там цих фільмів школярами-екскурсантами, директори багатьох шкіл міста брали для демонстрації їх перед значно більшою аудиторією – учнями всіх класів.

Особливо активною стала пропагандивно-консультативна діяльність членів осередку, починаючи з весни 2007 р., коли в області активізувалася робота обласної держадміністрації з виконання Указу Президента України про вшанування пам'яті загиблих у голодомор 1932-1933 рр. Члени осередку О.Ф. Нікілев та О.В. Іщенко, декан історичного факультету проф. С.І. Світленко та проректор Дніпропетровського національного університету проф. В.В. Іваненко були включені до Робочої групи з підготовки Книги пам'яті загиблих у ті роки від голоду. У вересні-жовтні 2007 р. члени осередку взяли участь у цілому ряді заходів, що проводилися у контексті цих сумних роковин:

В презентації книги члена Асоціації В.І. Марочко „Голодомор 1932-1933 рр.“, що відбулося на історичному факультеті Дніпропетровського національного університету;

В обласному управлінні СБУ та електрозварювальному технікумі, де була представлена книга розсекречених документів СБУ з голодомору;

Взяли участь у заході, організованому Управлінням внутрішньої політики облдержадміністрації на базі Академії управління при Президентіві України, та виступили там з доповідями про причини і перебіг трагедії;

У науково-практичній конференції учнів і вчителів м. Дніпропетровська на відзначення сумних роковин голодомору з доповідями про його причини і наслідки.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що за період діяльності Дніпропетровського осередку Асоціації дослідників голодоморів у нього є здобутки, за які не соромно. Але результати праці його членів були б ще вагоміші, аби вони мали фінансове забезпечення хоча б самого необхідного та підтримку з боку як владних структур, так і різних інституцій.

¹ Народна трагедія: документи і матеріали про голод 1932-1933 рр. на Дніпропетровщині. – Вид-во Дніпропетровського університету, 1993. – 83 с.

² Нікілев О.Ф. Як це було на Дніпропетровщині (Результати наукових розвідок істориків про голод 1932-1933 рр. у краї) // Кур'єр Кривбасу. – 1994. - № 6. – С. 24-27; Його ж: Нове видання Дніпропетровських істориків про голод // Борисфен. – 1994. - № 11. – С. 9-10.

³ Див.: Нікілев О.Ф. Голод 1932-1933 рр. на Дніпропетровщині // Голод-геноцид 1932-1933 рр. в Україні: історико-політичний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків. – К. : – Нью-Йорк: Вид-во М. Коць, 2000. – С. 262-271.

⁴ Веселова О.М. З історії становлення і діяльності Асоціації дослідників голодомору в Україні (АДГУ). – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – С. 69,80,83,87.

⁵ Нікілев О.Ф. Голод 1932-1933 рр.: село в контексті теорії і практики марксизму // Грані. – 2004. - № 6. – С. 59-61.